

УДК [373.5.015.311:005.57.016]:821.161.2

Бунчук Оксана Володимирівна

к. пед. н., ст. викладач кафедри

педагогіки і педагогічної майстерності

МДПУ ім. Богдана Хмельницького

Єрошкіна Єлизавета

учениця 11 класу Мелітопольського НВК № 16 ММР ЗО

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях у процесі дослідження проблеми формування культури спілкування, науковці роблять акцент на важливості спілкування в житті школяра, оскільки відносини з товаришами знаходяться в центрі життя учня старшої школи і визначають всі інші сторони їх поведінки і діяльності. Спілкування, як діяльність, є важливим елементом побудови взаємовідносин з іншими людьми. Саме під час спілкування в шкільному віці відбуваються процеси розширення світогляду юнаків та дівчат, які долучаються в різні види діяльності [8, с. 245].

Комунікація визначається як ключове вміння, яке складається з умінь говорити й слухати, читати й писати, тому мову використовують у комунікації як важливий інструмент, який впливає на результат комунікативної дії, але спілкуючись, підліток або старшокласник повинен говорити не заради самої мови, а заради того, щоб вона здійснила потрібний вплив. Спілкування часто розглядається як вид діяльності, і відповідно, виявляється тільки в діяльності учня та зумовлює його здатність до цілеспрямованої продуктивної діяльності та кооперації [2, с. 26].

З метою встановлення основних шляхів підвищення ефективності комунікативного забезпечення уроків української мови та літератури нами був вивчений досвід минулого та педагогів-новаторів. Історичні факти дають підстави вважати, що проблеми та завдання, пов'язані з процесами спілкування, обґрунтовувалися Сократом, Платоном, Ф. Рабле, Е. Роттердамським, Я. А. Коменським; Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Й. Г. Песталоцці, ідеї яких можна ефективно використати для організації сучасної продуктивної навчально-виховної взаємодії. Тому для того, щоб навчальна взаємодія була ефективною та цікавою учням учитель повинен дбати про розвиток комунікативних здібностей учнів; свідомо і цілеспрямовано спрямувати зусилля на опанування учнями мови науки; намагатися зробити навчання якомога більш вмотивованим, сучасним; викликати інтерес в учнів навчальною інформацією; структурувати та систематизувати навчальний матеріал [5, с. 33].

Культура спілкування – це засвоєння мовних норм, що склалися історично в українській мові та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності. Варто зазначити, що культура спілкування виступає інтегративним явищем, що охоплює цілу низку спеціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування. В той же час культура спілкування – це вміння адекватно і доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення [1, с. 78].

Культура спілкування передбачає, насамперед, вміння людини спілкуватися з іншими людьми, використовувати відповідні засоби виразності та ініціативні прояви. На уроках української мови можна пропонувати учням різноманітні види завдань, що дозволяють висловлювати свої думки зв'язно і адекватно, будувати комунікативно-доцільні

висловлювання в усній і письмовій формі, використовуючи необхідні і доцільні мовні засоби у відповідності до мети, змісту промови та умов спілкування. Це означає, що необхідно виробляти відчуття мови, розвивати аналітичні та творчі здібності учнів – як на рівні змісту, так і на рівні мовних засобів. На жаль, часто школярі мають серйозні прогалини в розвитку культури спілкування, серед них – зниження рівня читацької культури та обмежений індивідуальний словниковий запас. Звісно це відображається на мовленнєвих уміннях, здібностях до конструктивного діалогу, подальшої соціальної самореалізації тощо.

Сучасний урок української мови – це насамперед урок, на якому вчитель уміло використовує всі можливості учня, весь його потенціал з метою активного розумового розвитку, глибокого й усвідомленого засвоєння лінгвістичних понять, формування культури спілкування та морально-вольових якостей, виховання мовної особистості [6, с. 55].

Розглянемо основні методи з формування культури спілкування в учнів старшої школи закладів загальної середньої освіти під час мовної підготовки. Дискусія – обговорення проблемного питання. Важливою характеристикою дискусії є аргументованість. Обговорюючи дискусійну проблему, кожна сторона, опонуючи думці співрозмовника, аргументує свою позицію. Дискусія часто розглядається як метод, який активізує пізнавальні інтереси школярів у процесі навчання, під час вивчення складної теми. Мозковий штурм – оперативний метод вирішення проблеми на основі стимулювання творчої активності, під час якого учасникам обговорення пропонують висловлювати якомога більшу кількість варіантів рішення, в тому числі нереальних. Соціально-психологічний тренінг – один з методів активного навчання та психологічного впливу, який здійснюється в процесі інтенсивної групової взаємодії, спрямований на підвищення компетентності в сфері спілкування, в якому загальний принцип активності учня доповнюється принципом рефлексії. Тренінг дозволяє засвоїти ефективні технології (методи, прийоми, техніки) прийняття рішень та ділового спілкування,

розкрити індивідуальні особливості підлітків та старшокласників, корегувати їх поведінку в різних мовленнєвих ситуаціях. Емоційна включеність учасників в ситуацію тренінгу дозволяє створити високу мотивацію до навчання, посилити закріплення знань, формування умінь і навичок школярів [7, с. 16]. Не менш ефективним методом є дидактичні ігри – ігри-мандрівки, ігри-доручення, ігри-діалоги, ігри-імітації.

Враховуючи те, що основна функція мови є комунікативна, комунікативний підхід до вивчення української мови можна без перебільшення назвати основним та найважливішим. Під культурою спілкування розуміємо здатність і готовність школяра до здійснення активної комунікації, яка завжди вбудована в певну діяльність і обумовлена нею. Культура спілкування, як здатність, розвивається за допомогою формування адекватних дій, які стають комунікативними вміннями школяра, забезпечуючи готовність до активного спілкування [3, с. 185].

Список літератури

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: [підручник]. К.: Академія, 2004. 344 с.
2. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід до презентації освітніх результатів. Школа І ступеня: теорія і практика: [зб. наук. праць Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-ту імені Григорія Сковороди]. Переяслав-Хмельницький, 2004. Вип. 10. С. 24-37.
3. Голуб Н.Б. Комунікативна компетентність сучасного учня старших класів: суть проблеми і шляхи її розв'язання // Наукові записки. Острог: Острозька академія, 2012. Вип. 22. С. 182-191.
4. Донченко Т.К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови: посіб. для вчителів і студентів. К.: Фондація ім. О. Ольжича, 1995. 264 с.
5. Онопрієнко О. В. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті // Шлях освіти. 2007. № 4. С. 32-37.

6. Пентилюк М. І. Сучасний урок української мови. Х.: Основа, 2007. 176 с.

7. Подлевська Н. В. Лінгводидактична модель змісту роботи з формування культури спілкування в учнів 5–6 класів на уроках української мови // Українська мова і література в школі. 2012. № 1. С. 12-18.

8. Рибалко Ю. В. Компетентнісний підхід у науково-педагогічній літературі // Педагогіка вищої та середньої школи. 2012. Вип. 35. 392 с.